The churchyard of the Kaunas cathedral basilica

The Kaunas cathedral basilica – St. Peter's parish church stands near the Town Hall square in the W part of the Old town. The parish church is mentioned for the first time in historical documents in 1413 when the churchyard and cemetery were planned out. The historical knowledge of the cathedral's basilica and churchyard are fairly fragmentary and late. There have been no archaeological investigations in the churchyard. During the 1967–1970 construction of a boiler house, archaeologist Mekas conducted only a field survey. A photo record remains of that survey. The photos probably record the foundations of the former almshouse and brick vicarage (Fig. 1). Vertically buried pine logs were found under the N wall of the churchyard.

In 2007 the garage – boiler house located in the N part of the churchyard was renovated. After the vertically buried logs were found, the work was suspended and an archaeological excavation conducted. 2 trenches (a total area of 15 m^2) were excavated. 10 pine logs buried vertically in black earth were found in trench 1 (Fig. 2). These are the remains of the former churchyard fence. Dr. Pukienė (of the LP) used dendrochronological testing to estimate that the pine trees were cut down in autumn 1483 – spring 1484. Because the cultural layers that had been created above it had been dug up in building the boiler house, the surface, from which the logs had been buried, was not established. Late 15th century household pottery was found in the layer of black earth. Pottery characteristic of the 19th century was discovered in the black earth layer above it.

Bronius Dakanis

Liškiavos bažnyčios ir vienuolyno ansamblis

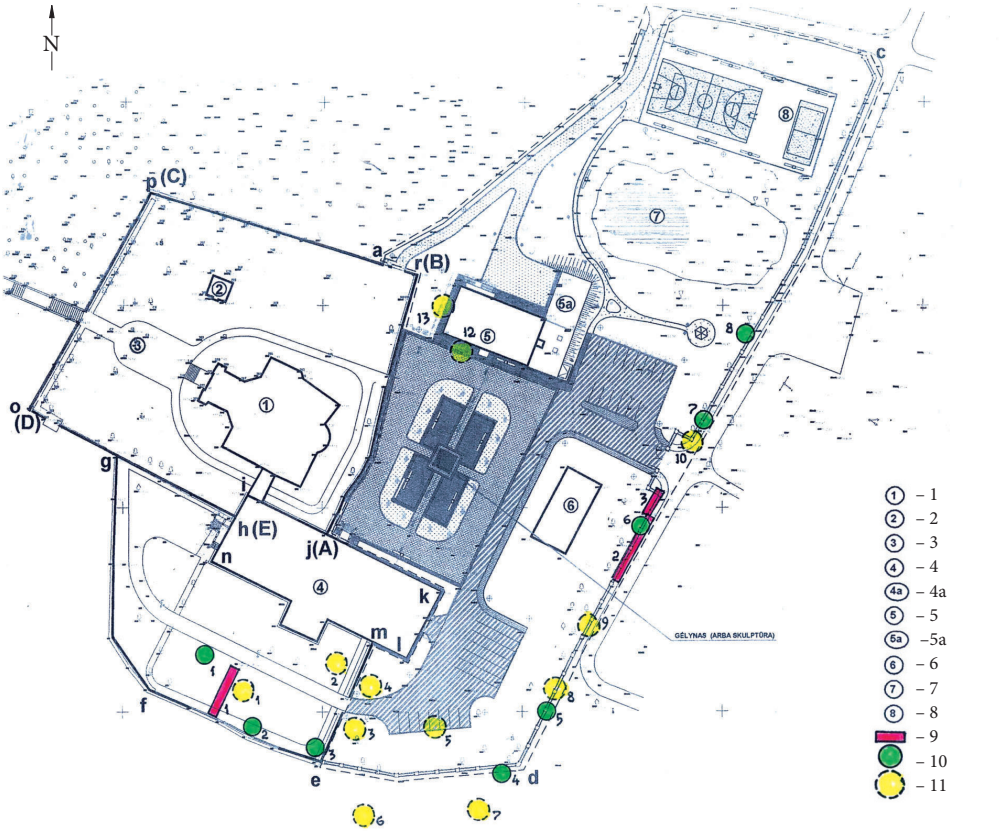
Vadovaudamasi Liškiavos vienuolyno ansamblio sutvarkymo ir pritaikymo turizmui projektu, IĮ „Senų senovė" atliko Liškiavos bažnyčios ir vienuolyno ansamblio teritorijos žemės judinimo darbų, numatytų minėtame projekte, žvalgomuosius archeologinius tyrimus.

Pagal istorinius duomenis, 1694 m. gruodžio 6 d. didikas Jurgis Kosyla ir jo žmona Kristina pavedė savo Liškiavos turtus Dominikonų ordinui, „kad jie pastatytų Liškiavoje gražią mūrinę Šv. Trejybės garbei bažnyčią, įsteigtų naują konventą". Lietuvos tribunolas 1703 m. pripažino Liškiavą dominikonams. Bažnyčia ir konventas baigti mūryti iki 1741 m. Prie bažnyčios ir vienuolyno dominikonai dar pastatė mūrinį dviejų aukštų su rūsiais po puse pastato sandėlį, mūrinį bravorą, šeimyntrobę, skalbyklą, prie vienuolyno V galo – dviejų kambarių mūrinį forestoriumą.

2001 m. Liškiavos vienuolyno aplinkoje vykdyti žvalgomieji archeologiniai tyrimai, ištirtas bendras 33,11 m^2 plotas, archeologiškai vertingo kultūrinio sluoksnio neaptikta, tik smulkių XVIII a. pabaigos – XX a. buitinės keramikos fragmentų (vadovas A.Vaicekauskas).

2007 m. žvalgomieji archeologiniai tyrimai Liškiavos bažnyčios ir vienuolyno ansamblio teritorijoje vykdyti 11 vietų (3 perkasos ir 8 šurfai), o žvalgymas – 14 vietų (1 pav.)

Perkasa 1 tirta vienuolyno buvusio uždaro kiemo centre, tarp PR tvoros ir grįsto plytelėmis tako, 3,1 m į PR nuo jo ir 20,5 m į PR nuo vienuolyno sienos ties laiptine. Perkasa 2 ištirta aptiktos tiriant šurfą 6 senosios tvoros pamato vietoje, 12 m į PR nuo ūkinio pastato

1 pav. Liškiavos bažnyčios ir vienuolyno archeologinių tyrimų vietos: 1 – Liškiavos Švč. Trejybės bažnyčia; 2 – varpinė; 3 – buvusio vienuolyno pastatas; 4 – buvęs svirno pastatas; 4a – požeminė pastato dalis; 5 – vienuolyno ūkinis pastatas su katiline; 5a – naujai projektuojamo ūkinio pastato dalis; 6 – sargo namelis; 7 – kūdra; 8 – sporto aikštynas; 9 – perkasos 1–3; 10 – šurfai 1–8; 11 – žvalgymo vietos 1–14. 2004 m. UAB „Archinova“ ir B. Dakanio brėž.

Fig. 1. The investigation sites at the Liškiava church and monastery: 1 – Holy Trinity church in Liškiava; 2 – the bell tower; 3 – the former monastery building; 4 – the former granary; 4a – the underground part of a building; 5 – the monastery outbuilding with the boiler room; 5a – part of the newly designed outbuilding; 6 – the guard house; 7 – the pond; 8 – the sports pitch; 9 – trenches 1–3; 10 – test pits 1–8; 11 – surveyed sites 1–14.

ir 8 m į PV nuo įvažiavimo į bažnyčios ir vienuolyno kiemą. Perkasa 3 P kampu jungėsi su perkasos 2 Š kampu ir buvo į PV nuo minėto įvažiavimo.

Šurfas 1 tirtas 19 m į PV nuo vienuolyno pastato ir 0,4 m į PV nuo minėto tako, 13 m į ŠR nuo vienuolyno kiemo PR tvoros. Šurfas 2 ištirtas 25 m į PV nuo vienuolyno laiptinės ir 13 m į PV nuo tako, 20 m į PR nuo šurfo 1, prie tos pačios tvoros ŠR krašto. Šurfą 3 pasisekė ištirti (grėsė suskilusios tvoros griuvimas) 30 m į PV nuo vienuolyno sienos ir 15 m R–PR nuo šurfo 2, PV ir PR tvorų kampe. Šurfas 4 tirtas bažnyčios ir vienuolyno

sklypo buvusios aptvertos teritorijos PR kampe, skardžio į Nemuną pakraštyje, 35 m į PR nuo vienuolyno pastato PR kampo, 45 m į R nuo šurfo 3. Šurfas 5 ištirtas 14,4 m į ŠR–Š nuo šurfo 4, 11,5 m į PV nuo ant tvoros pamatų augančios liepos ir 34 m į PR nuo vienuolyno galinės sienos, toje vietoje, kur pradžioje (neatkasus senosios tvoros liekanų iki Nemuno pakrantės) planuota įrengti naujos tvoros PR ir PV kraštų kampą. Už 1,1 m ŠR kryptimi 7,58 m tęsėsi išlikusio atkasto tyrimų metu tvoros pamato atkarpa (tarpas tarp šurfo 5 ir tvoros pamato liekanų buvo suardytas tiesiant komunikacijas). Už 20 m nuo šių tvoros pamato liekanų ŠR galo fiksuotas kitas išlikęs 5,5 m ilgio tvoros pamatų fragmentas, toliau už kurio per 2 m pamatas buvo visiškai suiręs nuo ant jo augusių krūmų šaknų. Šurfas 6 tirtas 12 m į PR nuo bažnyčios ūkinio pastato (daržinės) ir 14 m į PV nuo įvažiavimo į bažnyčios ir vienuolyno kiemą. Šis šurfas tiriant pateko į perkasos 2 plotą. Šurfas 7 tirtas tarp dviejų ąžuolų, pakilumėlėje, kurioje spėta esant mūro tvoros pamato, 28 m į ŠR–Š nuo šurfo 6 ir 6,5 m ta pačia kryptimi nuo įvažiavimo į bažnyčios ir vienuolyno kiemą, taip pat 28 m į ŠR nuo minėto ūkinio pastato R kampo. Šurfu 8, tirtu 40,5 m į ŠR nuo ūkinio pastato to paties kampo ir 13,5 m ŠR–Š nuo šurfo 7, nustatytas senosios tvoros PR ir ŠR atkarpų kampas (tąsos palei dabartinį įvažiavimą į bažnyčios ir vienuolyno kiemą ŠR galas – posūkio link svirno vieta).

Archeologiniai žvalgymai vykdyti tose vietose, kur vyko žemės judinimo darbai arba gamtinės grunto erozijos: banketės ir lyno paklojimo tvoros sutvirtinimai (1) ir kabelių tranšėjų (2–4) kasimas, nuo svirno pamatų iškasto grunto supylimas (5), šlaito erozijos (6) ir šalia nusileidimo į Nemuno slėnį atsidengusio mūro – spėtos tvoros pamatai (7), į ŠR nuo šurfo 5 aptiktų tvoros pamatų liekanos (8 ir 9), į Š nuo įvažiavimo į bažnyčios ir vienuolyno kiemą, senosios tvoros stulpas (10), į ŠR nuo svirno, valomas tvenkinys (11), svirno P, PV ir V, ŠV pamatai ir jų hidroizoliacijos darbai (12 ir 13) bei prie teritorijos senosios tvoros V kampo (dėl senųjų pamatų atkasimo ir, išlaikant istoriškumą, senojo stulpo suradimo platesniam avariniam įvažiavimui į kiemą (14)).

Visos perkasos ir archeologiniai šurfai tirti iki nejudinto įžemio – švaraus smėlio: perkasos – nuo 1,05 m iki 2,1 m gylio, šurfai – nuo 90 cm iki 2,46 m. Tranšėja svirno pamatų hidroizoliacijai šalia V–ŠV sienos fiksuota taip pat iki įžemio, 1,74 m gylio.

Tiriant 23,4 m^2 dydžio perkasą 1, aptiktas ankstyviausias (P–PV gale – 1,8 m gylyje) apie 20 cm storio kultūrinis sluoksnis (2 pav.) su žiestų puodų, puoštų banguotu ornamentu, šukėmis, molio tinko gabalėliais ir židinių degusiais akmenimis. Vėliau šis sluoksnis rastas ir šurfuose 1 (3 pav.), 3 ir 5 bei tranšėjoje prie svirno pamatų. Beje, šiame virš įžemio susiformavusiame sluoksnyje rasta ir skaldytų titnagų,

2 pav. Kultūriniai sluoksniai perkasoje, tirtoje į PV nuo vienuolyno pastato, kiemelyje. B. Dakanio nuotr.

Fig. 2. The cultural layers in the trench excavated in the courtyard to the SW of the monastery building.

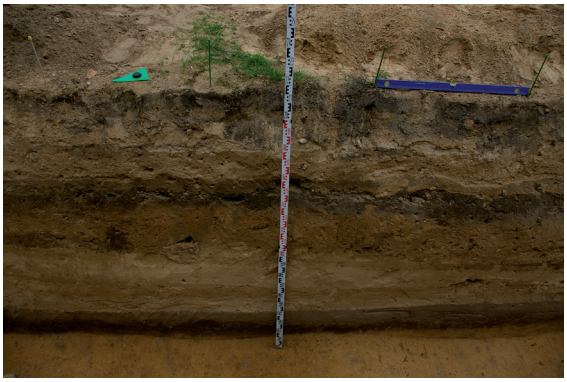

3 pav. Kultūriniai sluoksniai šurfe 1, tirtame į PV nuo vienuolyno pastato, kiemelyje. B. Dakanio nuotr.

Fig. 3. The cultural layers in test pit 1 excavated in the courtyard to the SW of the monastery building.

kurie gali būti akmens amžiaus žmonių gyvenimo šioje vietoje liekanos. Perkasos 2 ir 3, sudarančios bendrą 45 m^2 plotą, tirtos dėl aptiktos senosios tvoros konstrukcijos ir išlikimo nustatymo bei panaudojimo naujosios statybai. Tiriant nustatytas senosios tvoros arkinis dviejų tipų pamatas (dviejų dydžių arkos ir kt.).

Šurfai 1–8 tirti nuo 3,5 iki 5 m^2 dydžio. Šurfų 1 ir 2 tyrimai parodė, jog buvusiame

4 pav. Liškiavos bažnyčios ir vienuolyno ansamblio R tvoros tiriamas pamatas iš P pusės. B. Dakanio nuotr.

Fig. 4. The excavated foundation, from the S, of the E fence of the Liškiava church and monastery complex.

vienuolyno kieme vietomis yra išlikęs kultūrinis sluoksnis (labai suardytas buvusio vienuolyno pastato ir tvoros rekonstrukcijų metu), o šurfo 3 – dar ir tai, jog kiemo PR tvora turėtų būti statyta gerokai vėliau ir turi labai silpnus pamatus. Be to, ant seniausio, apatinio sluoksnio, užpilto apie 2 cm storio smėlio sluoksneliu, gulėjo kelios molio plytos – senosios statybos šioje vietoje liekanos. Šurfo 4 tyrimai parodė, jog senosios PR tvoros pamatas PV gale gerai išlikęs iki pat skardžio į Nemuną ir jį galima išsaugoti bei panaudoti statant naująją (4 pav.). Šurfas 5, tirtas toje vietoje, nuo kurios planuota daryti naujos tvoros posūkį link išlikusios buvusio vienuolyno kiemo tvoros P kampo, parodė, jog ir čia senosios tvoros pamatas išlikęs, tęsiasi toliau PV kryptimi. Šurfo 6 tyrimas nustatyta aptiktos senosios tvoros vieta bei jos pamato arkinė konstrukcija, kuri visiškai nustatyta tiriant perkasas 2 ir 3. Šurfo 7, tirto išlikusioje pakilumėlėje tarp ąžuolų, tyrimais įrodyta, jog senoji tvora tęsėsi ir toliau į ŠV nuo dabartinio įvažiavimo į bažnyčios ir vienuolyno kiemą, kad ir ten jos pamatai yra arkinės konstrukcijos (3 pav.). Šurfo 8

tyrimu pavyko surasti šios tvoros ŠR galą – tą vietą, kur ji nuo kampinio stulpo didesnio pamato pasuka link buvusio svirno R kampo.

Žvalgant – atsikasant senosios PR tvoros atkarpą į ŠR nuo šurfo 5 (žvalgymo vietos 8 ir 9), nustatyti dar du tipai nearkinio jos pamato bei visiškai sunykusi jo vieta. Fiksuojant tranšėjas svirno pamatų atkasimui (žvalgymo vietos 12 ir 13), nustatyti šios bažnyčios ir vienuolyno vietos (Š dalies) grunto sluoksniai. Į ŠV nuo svirno (ties jo galine siena prie centrinių jos piliastrų), 60 cm pločio ir 1,5–1,52 m gylio tranšėjoje, iškastoje dėl pamatų hidroizoliacijos, grunto sluoksniai tęsėsi iki įžemio 1,63 m gylyje. Toje vietoje žemės paviršiuje buvo apie 15 cm storio šviesiai rudo su žemėmis smėlio sluoksnis (velėnos). Po juo 14–17 cm storiu supiltas baltas su pilku atspalviu švarus smėlis. Giliau prasidėjo 14–20 cm storio statybinių griuvenų – smėlio, plytgalių sluoksnis (vietomis jis iki 48 cm storio). Po juo 15–17 cm storiu ėjo rudas žvyringas smėlis (toliau į ŠR – šviesiai rudas). Žemiau žvyringo smėlio vėl buvo apie 28 cm storio griuvenų, žemės su smėliu ir žvyru, plytgalių sluoksnis. Giliau prasidėjo storas, maždaug 66 cm, šviesiai rudo smėlio su gelsvu atspalviu sluoksnis, o po juo prasidėjo apatinio ankstyviausio pilko smėlio su žemėmis 12 cm storio kultūrinio sluoksnio, aptikto buvusio vienuolyno kieme, tąsa. Atkasant senąjį bažnyčios ir vienuolyno tvoros pamatą ties V kampu ir mažaisiais vartais į jų teritoriją, nustatytas stulpo pamatas (žvalgymo vieta 14), nuo kurio buvo daromi platesni – avariniai vartai ir taip išsaugotas bei pritaikytas autentiškas pamatas.

Daugiausia archeologinio laikotarpio ir vėlesnių radinių aptikta tiriant šurfą 3. Jie būdingi ir kitų ištirtų šurfų, perkasų ir žvalgymo vietų rastiesiems dirbiniams ir jų fragmentams. Tai saga, stiklo (vitražo) tvirtinimo languose juostelės, kalvio darbo ir fabriko gamybos vinys, žiestų puodų, degtų oksidacinėje ar redukcinėje aplinkoje, šukės (pakraštėlių, dugnelių, šonų fragmentai, ąselės), bei tokių pat puodų šukės, dengtos įvairiaspalve – žalia, ruda, mėlyna, balta, violetine glazūra, balto molio, fajanso, porceliano ir įvairių indų bei langų stiklo šukės, puodyninių (viena dengta ruda glazūra) ir plokštinių (dalis ornamentuota augaliniu ornamentu) koklių bei stogo čerpių (viena sveika su braukais paviršiuje) duženos, plytų fragmentai (vienas su braukais), smiltainio galąstuvas, židinių degę akmenys (yra ir nuo trinamųjų girnų trintuvų), tinko gabalai, gyvūnų kaulai. Kelios šukės nuo ankstyvųjų žiestų plonasienių puodų puoštos banguotu ornamentu.

Žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu aptikti archeologiniai radiniai datuojami II tūkst. viduriu – XVIII a. Spėjama, jog Aukštosios dvarvietė, esanti netoli Liškiavos, anksčiau buvo dabartinėje bažnyčios ir vienuolyno teritorijoje.

Liškiava church and monastery complex

In 2007, a field evaluation was conducted at 11 sites (3 trenches and 8 test pits) and a survey at 14 sites at the Liškiava Dominican monastery (Fig. 1) that was built by 1741 (South Lithuania, Varėna district). The earliest cultural layer, which was up to around 20 cm thick (Figs. 2–3) and contained sherds of thrown pots decorated with a wavy design, small pieces of clay daub, and charred stones, was discovered in trench 1 and test pits 1, 3, and 5. The remains of a former fence (Fig. 4) were unearthed in the majority of the other trenches and test pits. Finds dating to the mid-2nd millennium – 19th century were discovered during the investigation.